

Legepar i hjarter

Ánne Máddji og Runar i Kautokeino

■ INTERVJUET AV MONA SØNDENÅ OG ANNE GRETHE OLSEN

De traff hverandre under turnustiden i Tromsø, der de også ble truffet av Amors piler. Nå har Ánne Máddji Heatta Bjelland og Runar Hals Bjelland etablert seg som legeektepar med to små barn i Kautokeino i Finnmark. Der sørger de for halvparten av fastlege-tjenesten til kommunens 3000 innbyggere.

Ánne Máddji Heatta Bjelland (Máddji) er 32 år, lege, norsk-samisk sanger, komponist og forhenværende toppfotballspiller. Máddji vokste opp i Karasjok, men har sine familiære røtter i Kautokeino, hvor hun nå jobber som fastlege. Hun er utdannet lege ved Universitetet i Oslo og studerte medisin samtidig med søsteren sin. Ett av studieårene tok hun i Valencia, og hun lærte seg da flytende spansk. Máddji var tidligere forsvarsspiller for Asker FK. Hun er notert med flere landskamper for Norge, for aldersbestemte landslag, men måtte legge opp i 2003 på grunn av en kneskade. Máddji har opptrådt i en rekke offisielle sam-

menhenger, blant annet som programleder for Samisk Melodi Grand Prix i 2007.

Runar Hals Bjelland er 34 år, lege, han dyrker livet i fjellet og på vidda, er innebandyspiller på det lokale laget, og spiller piano til husbruk. Han er fra Lillesand og studerte medisin i Lübeck. Runar er kommuneoverlege i Kautokeino og derfor sjefen til sin kone, Máddji. Runar har lært seg samisk. Det er et fátall av norsk helsepersonell som lærer seg samisk og kan bruke det i sitt arbeid med pasienter, så der har han utmerket seg. Han er glad i naturen og setter pris på at Kautokeino kommune har over 11 000 fiskevann.

Máddji er både fastlege, sanger, komponist og fotballspiller.

Små barn og halvparten av legevaktene

Utposten treffer legeparet hjemme i Kautokeino en lys vårkveld, hvor de har invitert til kveldsmat og hyggelig samtale. Vi har lenge hatt lyst til å treffe Máddji og Runar, og endelig fikk alle parter det til å passe.

Máddji har legevakt – en av sine mange – men det er forholdsvis få henvendelser i kveld, og vi får derfor god tid til en samtale sammen med ektemannen Runar. Også barna er tilstede når vi er på besøk: Storebror Niillas spiser, ser på TV, leker og rusler rundt i stua. Lillebror Isak sover. Niillas vil etterhvert se tegnefilmen om «Kurt den grusomme». Han snakker samisk med sin mor og norsk med sin far. Runar forteller at noen barn i Kautokeino ikke lærer norsk før de begynner i barneskolen.

Ekteparet innehar to av de fire fastlege-hjemlene i Kautokeino, og når kommunen ikke har turnuslege eller vikarlege må de sammen ta halvparten av legevaktene. Vakttelefonen ringer akkurat når vi ankommer, og Máddji forteller at det var en gutt som hadde fått beskjed om at han hadde *chlamydia*.

– Det er ikke egentlig en legevaktoppgave, men han får nå komme likevel, siden det er fredag. Det er viktig å få behandling før helga, sier hun og ler.

UTPOSTEN: Dere må si noe om at dere har 50 prosent av legevaktene i kommunen – hvordan får dere det til?

MÁDDJI: – Vi har jo fått to barn ganske tett, men vi får noe avlastning fra vaktene av korttidsvikarene. Det kan derfor være noen fordeler med å ha vikarleger. Men mange av dem snakker dårlig norsk og ikke samisk.

RUNAR: – Fritida blir bundet opp i at den andre har vakt. Vi må ha to biler for å få det til, og snescooteren kommer også godt med, særlig før vi fikk to biler.

MÁDDJI: – Det krever en del planlegging. Jeg kan for eksempel ikke dra på skitur når Runar har vakt. Jeg må oppholde meg i nærheten hvis han må dra ut, og omvendt.

UTPOSTEN: Lever du i skyggen av Øyvind Vandbakk – den tidligere så ruvende og legendariske kommuneoverlegen, Runar?

RUNAR: – Ja, han var jo kommunelege i en annen tid. Han var helserådsordfører og hadde stor respekt. Han var jo den eneste legen her i mange år. Han snakket ikke samisk, men forsto det veldig godt. Han er et levende leksikon. Han har jobbet nesten hele karrieren sin her.

MÁDDJI SMILER: – Han og hun på labben samt sekretæren i luka har mange historier å fortelle. Det har jo vært mange rare vikarer her og det er mange gode historier om dem.

Samisk kultur i endring

Kautokeino i Finnmark er Norges største kommune i utstrekning med et areal på bortimot 10 000 kvadratkilometer og et innbyggertall på ca. 3000. Kommunen sies å være «den mest samiske» man finner i Norge. Majoriteten av befolkningen, ca. 90 prosent, er samisktalende, og de samiske tradisjonene videreføres også blant de unge. Reindrift og utmarksnæringer står sterkt i bygda. Det gjør kristendommen også. Kautokeino kirke er en av kirkene i Norge som har flest besøkende ut fra folketallet. Samtidig som Kautokeino er en veldig tradisjonell bygd så huser kommunen også mange kunstnere og artister, og denne kombinasjonen ser ut til å fungere veldig bra. Juhls sølvsmie og Beavivás teater er av de kjente attraksjonene i bygda, og på den lille kaféen midt i sentrum får man både kaffe latte og vin.

Sammenligningstallene fra kommune- (folkehelsebarometeret) viser at andelen med videregående skole eller høyere utdanning er lavere enn landsnivået, men frafallet i videregående skole er ikke entydig forskjellig fra landsnivået. Andelen av befolkningen som både er arbeidsledige og som har uføretrygd er høyere enn landsgjennomsnittet, mens andelen med psykis-

Runar liker friluftsliv og setter stor pris på Kautokeinos mange fiskevann.

ke symptomer og lidelser i alderen 15–29 år er lavere enn i landet som helhet, vurdert etter data fra fastlege og legevakt.

Professor i barne- og ungdomspsykiatri Siv Kvernmo ved UiT Norges arktiske universitet skrev i *Utposten* i 2014 om helsetjenester for den samiske befolkningen. Hun konkluderte med at den samiske befolkningens sykdomsbilde i dag skiller seg lite fra den ikke-samiske befolkningen. Imidlertid ser det ut til at den tidligere tradisjonelle samiske livsstilen har forsvunnet ved overgangen til en moderne og vestlig livsstil og dermed den beskyttende effekten av

denne. Dette er spesielt aktuelt for hjertekar- og sirkulasjonsforstyrrelser.

Med unntak av selvmord, er psykiske lidelser ikke et større problem blant samer enn nordmenn. Sammenlignet med andre urfolk kommer samene godt ut. De store forskjellene som finnes mellom urfolk og majoritetsbefolkningen i andre vestlige land, er ikke et problem i Norge eller Skandinavia. Dette kan mest sannsynlig tilskrives de sosioøkonomiske forholdene som samer lever under i dag. På tross av stor likhet i sykdomsbildet, er det likevel behov for mer forskning om og tilrettelegging av

Lavvo og snøscooter i skjønn forening. Runar Hals Bjelland sammen med Anne Grethe Olsen.

helsetjenester for et folk som både har sitt eget språk, kultur og tradisjoner, og ikke minst sin egen sykdomsforståelse (1).

Allmennmedisin og samfunnsmedisin

UTPOSTEN: Hvorfor valgte dere Kautokeino og spesialitetene allmennmedisin og samfunnsmedisin?

RUNAR: – Vi møttes i turnus og fikk jo begge jobb på UNN; ved barneavdelinga og nevrologen, men det ble for mye vaktarbeid. Så fikk vi tilbud om å komme til Kautokeino av Máddji sine kusine, som er lege her, og da slo vi til. Vi var lei av turnusarbeid. Mine foreldre er allmennleger begge to, så jeg visste jo litt om hva vi gikk til. Og så kunne vi tenke oss å bo her.

UTPOSTEN: Har dere et ro års-perspektiv her?

RUNAR: – Vet ikke, vi kan jo tenke oss å jobbe litt mer på sykehus, men vi vil også at ungene skal lære samisk. Det er vanskelig hvis vi ikke bor her. Vi har ingen planer om å flytte. Jeg tar begge spesialitetene og vil jo også fullføre dem.

MÁDDJI: – Jeg trives godt i allmennmedisin, og har begynt med spesialiseringen der. Jeg syns spesielt idrettsmedisin er spennende, og kunne tenke meg å fordype meg mer i det på sikt. Samtidig er jeg usikker på hvorvidt jeg ønsker å starte opp som fullstendig selvstendig næringsdrivende allmennlege dersom vi velger å flytte fra Kautokeino en dag. Her er vi fast ansatt, og jeg trives veldig godt med det. I allmennmedisin føler jeg at jeg blir passe god i mye, men av og til savner jeg å bli veldig god på ett felt. Derfor leker jeg også med tanken om å jobbe på sykehuset igjen, evt ta en annen spesialitet som kan bidra til å styrke spesialisthelsetjenesten i Finnmark på sikt!

Kautokeino kommune har over flere år hatt et dårlig rykte hva gjelder samarbeidet med legene i kommunen. Runar vil ikke snakke så mye om det, annet enn at han opplyser at kommunen vil spare penger på legetjenesten og nå

vil stenge laboratoriet på legekantoret to dager i uka. Han får en bekymret rynke i ansiktet når han forteller om dette.

RUNAR: – Det er mye «hals over hode» her fremdeles, men det er sikkert slik i mange andre småkommuner også.

MÁDDJI: – Det gjør oss litt motløse, når vi jobber for å få til en god legetjeneste her. Jeg synes folk her er veldig tolerante, de klager jo ikke. Det er så mye de er blitt vant til å tolerere.

Ulike personligheter, men utfyller hverandre

UTPOSTEN: – Máddji sies å være sprudlende og positiv, med godt humør som smitter og hun ha konkurranseinstinkt. Hun er mer spontan enn deg, Runar?

RUNAR TREKKER PÅ SMILEBÅNDET: – Ja, det er hun nok.

UTPOSTEN: Mens du beskrives som avbalansert, sindig og ikke lett å vippe av pinnen. Du tar livet med ro og situasjoner på strak arm uten å bli stresset?

RUNAR: – Jeg er egentlig ikke sånn, men er kanskje blitt sånn av å være her.

MÁDDJI: – Å ja, det kan nok stemme om meg. Det var veldig flott sagt. Vi er ganske forskjellige, jeg og Runar, jeg klarer ikke å la være å si det jeg mener. Men Runar sier: «Nei vent, ikke si det, husk på at disse menneskene skal du treffe igjen.» Runar er nok litt mer konfliktsky enn meg.

RUNAR: – Jeg velger mine kamper, spesielt i denne kommunen. Sørlendinger er jo litt konfliktsky, sånn som han som kom hjem og fant kona si i seng med en elsker. Han knakk paraplyen til elskeren og sa: «Nå håper jeg det regner når du skal hjem!»

Samisk bryllup

UTPOSTEN: Fortell om bryllupet!

RUNAR: – Det var et samisk bryllup. Vi var jo litt i tvil om vi skulle gifte oss her, men søsteren til Máddji giftet seg i Thailand, så da følte vi at vi måtte gifte oss her. Vi hadde et «lite samisk bryllup» i idrettshallen her, bare i overkant av 200 gjester.

MÁDDJI: – Vi inviterte 300, men alle kom jo ikke.

RUNAR: – Det var et bryllup her nå i påsken med nesten 3000 gjester. Til denne middagen ble det slaktet 27 rein. Vi hadde bidos (tradisjonell samisk kjøttsuppe, som lages av reinkjøtt) i vårt bryllup, og brukte tre reinskrotter, og det var multer til dessert. Alle gjestene fikk sitte samtidig, slik er det ikke alltid i de store bryllupene. Til middagen var det saft, for da var det barn tilstede.

Familiens skaller.

Máddji og Runar valgte å gifte seg i Kautokeino.

FOTO: GAVRILOV MEDIA

Om kvelden var det åpen bar, men vi beregnet feil og vi har fortsatt sprit igjen, sier Runar med humrende latter.

MÁDDJI: – En av gjestene var så takknemlig fordi når han hentet seg nattmat så var det ingen som hadde tatt sitteplassen hans når han kom tilbake igjen. Vi hadde det på en fredag, og på lørdagen hadde vi scooter tur til hytta, hvor vi også hadde satt opp lavvoer og kokte pølser. Vi lånte mange snescootere slik at de som ville fikk kjøre selv.

MÁDDJI: – Det er egne tradisjoner i kirken. På den samiske måten sitter brudeparet sammen med ryggen til menigheten.

RUNAR: – Kirkelivet er viktig i Kautokeino.

MÁDDJI: – Veldig mange av Runars venner kom for å oppleve Kautokeino. Vi tenkte at det var eksotisk å gifte seg her. Vi danset vals, og jeg hadde skaller på meg. Vi spiste bidos og multer, som min mor hadde plukket. Den siste gjesten gikk klokka sju om morgenen. De som vasket fant ham sovende på en benk i festlokalet og sendte ham hjem. Siden vi ikke hadde invitert perifere slektninger til å hjelpe til, leide vi inn folk.

RUNAR: – Det var veldig artig. Jeg fikk min egen joik. Taler i bryllup er ikke vanlig, men det hadde vi. Det er ikke så lett å få kjøpt tjenester her, man må ordne det meste selv. Transporten må man også besørge selv. Det blir mye taxi for pasientreiser også.

Lyst til å følge drømmen

UTPOSTEN: Du er jo musiker også, Máddji – når begynte du å synge offentlig?

MÁDDJI: – Det må ha vært da jeg la fotballen på hylla, i 2003. Jeg fikk en kneskade i 2001 og ble operert i 2002 og hadde opptrening i nesten ett år. Jeg hadde vært i Karasjok på mange oppdrag på hobbybasis for sameradioen, men etter kneoperasjonen tenkte jeg at jeg måtte få en ny hobby. Jeg kom i kontakt med en musiker fra Kautokeino og fikk råd fra ham. Jeg fikk være med når han jobbet med opptak og miksing. Det var gøy. Jeg hadde lyst til å følge drømmen og legge bort fornuften, men jeg klarte ikke å legge bort medisinstudiet. Jeg søkte om midler fra Sametinget til å lage en CD, og gjorde det midt under studiene. CDen ble gjort ferdig da jeg var i turnus i Stokmarknes. Rett før plata skulle slippes ut følte jeg at jeg hadde én fot i musikken og den andre i legejobben, forteller Máddji.

CDen ble godt mottatt, og Máddji ble invitert til festspillene i Nord-Norge til sin første konsert, og til festspillturné om høsten. Deretter var det en periode med turnéliv, men så ble hun gravid og etter det har hun ikke hatt en full konsert, bare mindre oppdrag.

UTPOSTEN: Du har også vært konferansier på Samisk Grand Prix?

MÁDDJI: – Ja, i 2007, og på samisk filmfesti-

val i 2009, sammen med «Farmen-Mikkel». Jeg snakket på engelsk og han på samisk. Det var en utfordring, men jeg tenkte at «Den tar jeg» – og så angret jeg etterpå fordi det virket litt skummelt, men det gikk bra. Og så sang jeg på åpningen av Legeforeningens landsstyremøte i Alta i 2013. Små oppdrag er vel så artige som større konserter. Jeg kjenner at jeg har lyst til å synge mer, men det krever så mye. Jeg må jo ha musikere, vi må øve og det er en utfordring å gjøre avtaler med dem. De er frie og kunstneriske, men jeg er ryddig og pliktoppfyllende – noen vil si et A4-menneske. Det er utfordrende å forholde seg til kunstnere som ikke har tidsfrister de må holde.

RUNAR SMETTER INN I SAMTALEN: – Du har nå sagt at du har lyst til å begynne med det igjen, da!

MÁDDJI: – Joda, jeg må vel fortelle at jeg nettopp har sunget inn noen barnesanger. Minnekonserten til Inga Juuso var også fin, og da kjenner jeg at «nå må jeg komme igang igjen», men det krever noe – og det er to helt forskjellige verdener. Den ene verdenen er faglig og vitenskapelig, mens den andre handler mest om følelser.

UTPOSTEN: Hvilket språk synger du på?

MÁDDJI: – Jeg synger på samisk. Jeg tenker at hele verden lager jo sanger på engelsk og da må jeg konkurrere med alle dem, og det er ikke så mange som synger på samisk.

UTPOSTEN: Hvem synger godnatta-sanger her i huset, da?

MÁDDJI: – Jeg synger godnattasangene, men den eldste sønnen min har først nå begynt å like musikk. Da han var liten sang jeg *Amazing Grace* til ham og da begynte han å gråte. Lillebror er derimot veldig glad i musikk og han danser gjerne til musikk.

RUNAR LER: – Jeg spiller piano til husbruk, etter noter. Det holder for meg.

MÁDDJI SKOTTER BORT PÅ EKTEMANNEN: – Jeg elsker piano og kjøpte det til Runar for at han skulle spille til meg.

RUNAR KVITTERER: – Jeg ble presset til å gå på musikkskolen i alle år, men nå er det kjekt å kunne spille.

Sjamaner, guvllár og andre hjelpere

UTPOSTEN: Hvordan er det med sjamaner og andre alternative behandlere?

MÁDDJI: – Det finnes forskjellige typer sjamaner; de spirituelle og gode, healere (guvllár) og de som kan kaste forbannelser over deg.

UTPOSTEN: – Er det et utbredt fenomen?

RUNAR: – Ja, det er ganske mange som bruker dem i tillegg til skolemedisinen. Men

Niillas vil se tegnefilmen om «Kurt den grusomme».

som leger lever vi godt med dem – de fungerer som et slags supplement til den medisinske behandlingen.

MÁDDJI: – Da jeg studerte i Oslo hadde studentene mye motstand mot alternativ medisin, men her og i Tromsø er vi mer åpne for det. Jeg hadde nettopp en pasient med en fotvorte som han hadde hatt lenge, og da spurte jeg om han hadde vært hos en guvllár? Det hadde han, men det hadde ikke hjulpet denne gangen.

RUNAR: – Folk er også veldig kirkelig anlagt, og kvinnene er selve limet i samfunnet her. Det er de som holder hjulene i gang. Jeg trodde jeg skulle komme til et samfunn med mye alkoholisme og sam-

funnsproblemer, men det er det jo lite av her.

Runar forteller at det er lange avstander i kommunen og at man ofte må ordne med transport selv. Det fikk også *Utpostens* redaksjon erfare. Runar måtte kjøre en av redaktørene fra Kautokeino til Alta dagen etter intervjuet, en reisestrekning på 140 km. Hvis det ikke hadde ordnet seg med privat skyss, så måtte hun ha tilbrakt hele helgen i Kautokeino. Det hadde sikkert vært en flott opplevelse, men akkurat denne gangen passet det ikke!

REFERANSE

1. Kvermmo S. «Tiden er et skip som ikke kaster anker». *Utposten*, 2014; 6: 39–43.